ՄԱՍԵԱՑԱՂԱՒԻՇ

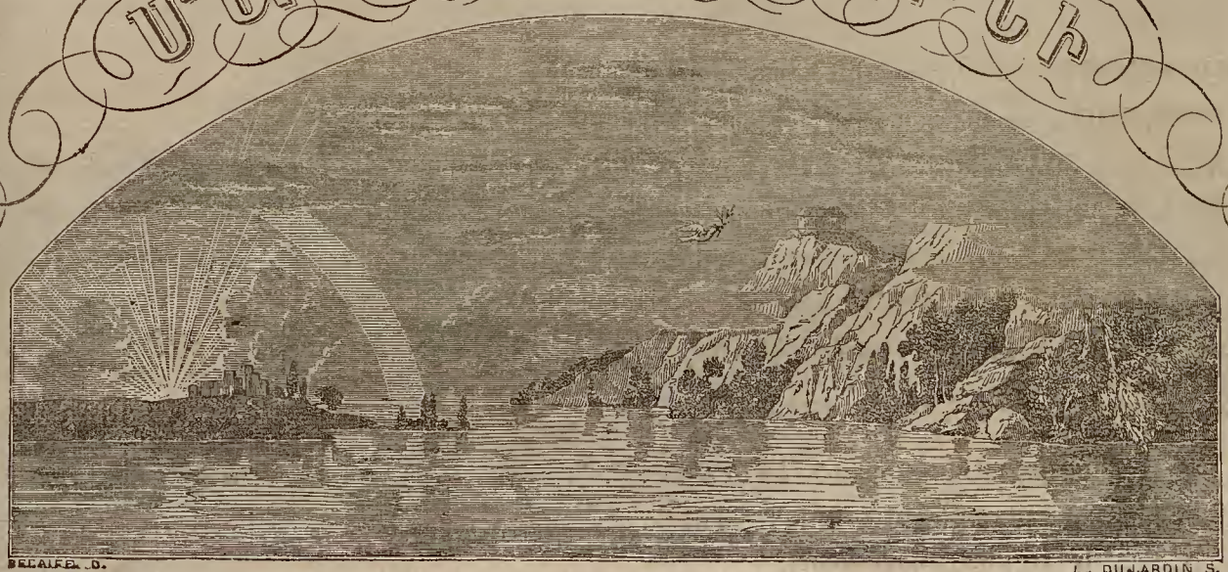

ԵՒ

ԾԻԱԾԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՀՆԳԵՏԱՍԱՆՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԵՒ ՓԱՂԱՓԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅՑ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻՒ Դ. — 15 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ — 1862.

ԹԷՈԴՈՍԻԱ.

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ.

ՑՈՒՑԱԿ ՄԱՏԵՆԻՑ

ՈՐ ՎԱՃԱՌԻՆ

ԻԳՐԱՍԵՆՆԵԿԻ ԹԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

	ԱՐԺԱՔ Ր.	Կ.
ԱԼՖԲԱՆԿԱ, Կատակերգութիւն իհինգ արարուածս	1	—
ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ, պատկերազարդ, Նոր ու ամենաղիւրին ոճով	—	50
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՏԱՃԻԿ ԵՒ ԳԱՂՂԻԱՅԻ լեզուաց, երկրորդ տպագրութիւն	1	—
ԱՐՇԱԿ Բ, Ողբերգութիւն իհինգ արարուածս	—	80
ԲԱՌԳԻՐՔ ՀԱՅ.-ԳԱՂՂԻԱՐԷՆ, Նոր	3	50
ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ. Երկրորդ տպագրութիւն	1	—
— ՆՈՅՆ, Հայերէն եւ Գաղղիարէն	1	50
ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅԱՅ,		
Հատոր Ա. ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՌՕՏ	—	35
Հատոր Բ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ	—	50
Հատոր Գ. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ	—	50
Հատոր Դ. ՀԻՆ ԱԶԳԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ	—	50
Հատոր Ե. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐՈՒՅ	—	50
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՂՋԿԱՆՅ, Գաղղիարէն եւ Հայերէն, Երկրորդ տպագրութիւն	1	—
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՆՅ, Գերապ. Սարգիս Վ. Թէոդորեան	—	50
ԵԼԻՇԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ, ըստ Անձեւացեացը օրինակի	—	50
ԶՐՈՒՅՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ Գաղղիարէն եւ Հայերէն	1	—
— ՆՈՅՆ, հնչմամբ Գաղղիարէնին	1	50
ԶՐՈՒՅՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ Անգղիարէն եւ Հայերէն	1	—
— ՆՈՅՆ, հնչմամբ Անգղիարէնին	1	50
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ, զուարճալի	1	50
ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան, Երկրորդ տպագրութիւն, սրբագրեալ ի հեղինակէն եւ ճոխացուցեալ	1	—
ԼԱՄԱՐԹԻՆԵԱՅ ԴԱՇՆԱԿԲ	2	50
ԼՍԱՐԱՆ ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԳԻՏԵԼԵԱՅ, 16 դաս տպուած. իւրաքանչիւր դասատետրը	—	6
ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ Ա.	—	50
ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ ԼԱՄԱՐԹԻՆԻ.	—	50
ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱՒՆԻ, 1856—1862. Զորս տարուանը (1856—1859) սակաւագիւտ. իսկ երեք տարուանը, այսինքն 1860, 1861 եւ 1862 հայերէն մասանցը համար, իւրաքանչիւրին	6	—

ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒՆԻ

Ա. ԻԵՏԱ. ԲԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Բսինք ասկէց առաջ թէ մեր ազգին ուսումնական կրթութիւնը պէտք է սկսի նախնական դպրոցներուն բարեկարգութենէն, եւ փոքր իշատէ հասկըցուցինք այս բարեկարգութեան ինչ աստիճանի պակաս լինելը սովորական դպրոցներու մէջ։ Այժմ տեսնեմք թէ գլխաւորապէս ո՞ր բաներն են որ կրնան դպրոց մը բարեկարգ ընել։

Նախ այս գիտնալու է որ մեր խօսքը այն տեսակ մեծ եւ փոքր դպրոցներու համար չէ՝ ուր որ աշակերտք ոչ միայն ուսում կառնուն, այլ եւ կերակուր կուտեն ու գիշեր ցորեկ կընակին. անոնք եթէ չունենան իրենց համար հաստատուն ու իմաստուն կանոնադրութիւն ու կարգաւորութիւն մը, ոչ միայն շուտով կխայտառակուին, այլ եւ շատ չեն դիմանար՝ կփակուին։ Մեր խօսքը այն փոքր դպրատանց համար է որ գրեթէ ամէն տեղ՝ ամէն քաղաք կգտնուին, եւ ամէն մարդ, հարուստ՝ աղքատ, իւր զաւակը անպատճառ անոնց մէկուն մէջ կդնէ որ գոնէ հայերէն կարդալ գրել մը սովրի. ըսել է թէ ասոնց վրայ է մեր բոլոր ազգին ընդհանուր ուսում-

նառութեան յոյսը, ուստի եւ արժանի են մեծ մտադրութեան եւ բարեկարգութեան։

Ազգային նախնական դպրոցներուն մէջ ընդհանրապէս երեք բան կպակսի. ա) ոճ դասառութեան, բ) ճիշդ կանոնագրութիւն, եւ գ) օգտակար գործադրութիւն պատժոց եւ վարձուց։ Քանի որ այս պակասութիւնները մեր դպրոցներէն չվերնան, ոչ երբէք կարելի պիտի լինի անոնցմէ այն օգուտները քաղել՝ ինչ որ ծնողք կսպասեն։ Տեսնեմք թէ ինչպէս։

Եւ նախ դասառութեան ոճին վրայ խօսիմք։ — Դասառութեան ոճը այն ատեն աղէկ ու գովելի է՝ երբոր տղան անով քիչ ատենէն առաջ կերթայ սովրած բաներուն մէջ, սովրածը չմոռնար, եւ սովրելիքներուն դիւրութիւն կլինի։ Մինչեւ ցայժմ սակաւաթիւ են յոյժ այն դպրոցները, ուր որ հին պակասաւոր ոճը մէկդի դրուած ու նոր դասառութեան ոճը մտած լինի. անոր համար է որ պնակ, քերական, հեգերէն, սաղմոս կարդալը դեռ ամէն տեղ հաստատուն սովորութիւն է, եւ շատ տղայոց ուսման ընթացքը ատենցմով կսկսի ու կվերջանայ, վասն զի իրեք չորս հինգ տարի ալ կքաշէ։ — Ավասն այն տղայոց անցուցած պարապ ժամանակին։

Պնակէն սկսեալ մինչեւ կտակարան ու Նարեկ տալը տղայոց ձեռքը՝ ինչ բանի համար է. — ոչ ապաքէն անոնց անսխալ ու համարձակ կարդալ սովրեցընելու համար։ Սրդ ինչպէս կլինի որ եւրոպական ոճով բռնուած դպրոցներուն մէջ այդ անսխալ ու համարձակ կարդալ սովրիլը քանի մը ամիս միայն կտեւէ, եւ միայն մեր ու Տաճկաց դպրոցներուն մէջ տարիներու կկարօտի։ Դնեմք թէ տաճկական լեզուին կարդացմունքը դժուար լինելուն պատճառաւ՝ անոր աւելի ժամանակ անցընելը հարկաւոր լինի. բայց հայերենին կարդացմունքը ինչ դժուարութիւն ունի որ այդքան ժամանակ կորսուի անոր համար։ Այբուբենը թէ որ աղէկ ոճով սովրեցուի տղայոց, մէկ շաբաթէն աւելի ժամանակ անցընել ամենեւին հարկաւոր չէ՝ գրերը անոնց ճանչցընելու համար։ Յետոյ ա խ չ.., ա ժ ճ ռ.., բեռ այբ բա.., եւ անոնց ետեւէն եկող միավանկ ու բազմավանկ բառերը կարդացընելու համար, եւ մինչեւ աշխատողականացը սովրեցընելու համար՝ միայն մէկ ամիս ժամանակը բաւականէն ալ աւելի է։ Ի՞նչ կըսեմ մէկ ամիս. վարպետ վարժապետը՝ տղուն այբուբենը ճանչցընելէն ետքը կրնայ իսկոյն դիմացը որ եւ իցէ գիրք դնել որ կարդայ, ու առաջ՝ օրը մէկ երեսի չափ, յետոյ երկու երեք չորս երես կարդացընէ որ տղուն գրաւարժութիւնը բացուի։—Ո՞ւր կմնայ այնուհետեւ հեգերէնը, խզեանցումը՝ իրեն արարողութեամբը, մեծ սաղմոսը, Տէր ապաւենը, Գործք առաքելոցը, Նարեկը... Անոնք կմնան իբրեւ մեծի եւ փոքրու ըստ ժամանակին կարդալու, աղօթք ընելու հարկաւոր պատուական գրքեր, բայց ոչ թէ իբրեւ տղայոց ձեռքը քաշ բերելու ընթերցարաններ ու դասատետրակներ։

Կարելի է որ հարցընէ մէկը զարմանալով թէ ինչպէս կարելի է արդեօք այդ հրաշագործութիւնը. ինչպէս կարելի է առանց Նարեկի ու Սաղմոսի չըսեմ՝ նաեւ առանց քերականի ու հեգերենի կարդալ սովրեցընել տղայոց։ — Ասոր հնարքը շատ տեսակ է. բայց մեք մէկը միայն դնեմք այս տեղ։

Վարժապետը կառնու կարդալ սկսելու տղաքը, կկեցընէ սեւ տախտակին դիմացը. ինքը կաւիճով կգրէ առաջ 8 կամ 12 գիր՝ խոշոր ու մաքուր ձեւերով՝ որչափ կարելի է տպի գրերուն նման, ա, բ, գ, եւ այլն. յետոյ անունները բարձր ձայնով կհնչէ քանի մը անգամ, տղոցն ալ կարգաւ հնչել կուտայ, մինչեւ որ ամէնն ալ անսխալ հնչեն ու ճանչնան։ Անկէց ետքը՝ առանց տախտակին վրայի գրերը սրբելու՝ կուտայ տղոցը ձեռքը Ընթերցարանը, կամ որ եւ իցէ գիրք, ու կհրամայէ որ այն տախտակին վրայի ձեւերը գրքին մէջ գտնեն ու իրեն ցուցընեն. եւ այսպէս առաջին դասէն 12 առաջին գրերը կըճանչնան հինգ վեց աշակերտք միանգամայն. իսկ երկրորդ՝ կամ շատ շատ երրորդ դասէն՝ բոլոր տառերն ալ պէտք է որ անպատճառ սովրին ու ճանչնան։ — Նոյն կերպով

կգրէ ու կսովրեցընէ վարժապետը նաեւ վանկերը, այսինքն բեն այբ՝ բա, այբ բեն՝ աբ, այբ գա գիմ՝ ագգ կապելը, քանի մը դասով, եւ այնուհետեւ տղուն ձեռքը ինչ գիրք ալ տրուի՝ կրնայ կարդալ, իհարկէ առաջ ծանր, եւ հետ զհետէ շուտ շուտ։

Այս օրինակով յուսամք թէ ըստ բաւականին կհասկըցուի թէ մեր ազգային դըպրոցներուն մէջ ամէն բանէ առաջ բարեկարգելիքը դասատուութեան ոճն է։ Բայց այս եւս գիտելու արժանի պարագայ է որ վարժապետը պիտի նայի միշտ քանի մը տղու ի միասին դաս տալ, եւ ոչ թէ զատ զատ. ի միասին սովրող տղայք իրարու նայելով՝ բարի նախանձով մը կվառին, աւելի մտադրութիւն կընեն լսածներուն, եւ առանց ձանձրանալու կսովրին ու միտք կպահեն։

Ահա այս կերպով պիտի սովրեցուի տղայոց նաեւ գիր գրելը։ Վարժապետը սեւ տախտակին վրայ կգրէ քանի մը գիր, ու կաղըսպրէ աշակերտաց որ իրենք ալ անոր տակը նոյն ձեւերը գրեն. երբոր ըստ բաւականին կնմանցընեն՝ կհրամայէ որ սեւաքարի կամ թղթի վրայ նոյն գրերը ձեւացընեն, ու ամենուն առջեւը անոնց պակասութիւնները կզրուցէ։ Այս ոճով տղայք գիր գրելու դըժուար կարծուած արհեստը կրնան մէկ շաբթուան մէջ սովրիլ, թէպէտ եւ միակերպ ու մաքուր եւ անսխալ գրել սովրելու համար ժամանակի կարօտ են։

Թուաբանութեան սկզբունքը սովրեցընելուն ոճն ալ շատ դիւրին է՝ սեւ տախտակին վրայ սկսելով, եւ շատ տղու իմիասին. եւ ոչ թէ ինչպէս շատը սովրած են՝ պատառ մը թղթի վրայ ամէն մէկ տղուն թուանշաններ գրել տալով, ու խեղճ աշակերտաց արդէն չհասկըցած բաները աւելի ալ ձանձրալի ընելով անոնց։

Քրիստոնէական սովրեցընելու ոճը ո՞րն է։ — Շատ դպրոցներու մէջ բռնուած կերպին նայելու որ լինիմք, նիւթապէս սերտել տալն է տղայոց՝ քրիստոնէականին ամէն մէկ հարցմունքն ու պատասխանները, առանց ամենեւին աշխատելու որ խեղճ տղայք գոնէ իրենց ըսած բառերուն պարզ նշանակութիւնը հասկընան։ Դպրոցի մը մէջ երեք տարիէ իվեր կարդացող տղու մը հարցուցինք ատենով թէ ի մտուրն անբանից ինչ ըսել է. տղան առաջ կարմրեցաւ, յետոյ դարձաւ ըսաւ թէ մասուրա... Ո՛ գիտէ ասոր նման ուրիշ օրքան ծուռ հասկըցողութիւններ կշըտկուէին՝ թէ որ վարժապետը ամենեւին թող չտար որ տղայք առանց հասկընալու բան մը սերտեն, եւ այնուհետեւ զկարպանս բառը կարպայ հասկըցող, պարտապանաց բառը խոշոր հասկըցող, հաճի բառը մղտեսի հասկըցող, գուրբ բառը քիւրի հասկըցող տղայք ու մարդիկ շատ չէին գտնուեր։

Աւելորդ կհամարիմք այս տեղ ըսելը թէ քերականութիւնը, պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը եւ ուրիշ ուսմունքները ինչ ոճով սովրեցընելու է. նախ՝ անոր համար որ ասոնց մէջ բռնուելու ոճը աւելի աշխատանքի կարօտ է, եւ երկրորդ՝ անոր համար որ միտք ունիմք ասոնց վրայ ուրիշ ատեն զատ զատ ալ խօսելու։ — Առ այժմ յաջորդ յօդուածին մէջ տեսնեմք թէ ճիշդ կանոնագրութիւն ըսածնիս ինչ բան է։

ՏՂՈՑ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԳՐՔԵՐ.

ՆՈՐ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ. Աշխարհաբառ, նոր ոճով շինուած, որով տղայք քիչ ժամանակի մէջ կարդալ կսովրին անսխալ եւ առանց դժուարութեան, մէջի բազմաթիւ աղուոր պատկերներն ալ բաւական են գիրենք զուարճացնելու։ Դիմի է 50 ք.

ՆՈՐ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ. Այս Ընթերցարանը շինուած է որ մինչեւ հիմա դպրոցներու մէջ գրավարժութեամբ առաջ երթալու համար գործածուած գրաբառ խրիին գրքերու տեղը բռնէ, լեզուն աշխարհաբառ լինելով՝ տղայք կարդացածնին կհասկընան որով եւ չեն ձանձրանար, մանաւանդ որ Հեղինակը գիրենք զուարճացընելու համար ամէն ջանք ըրած է, աղուոր աղուոր պատմութիւններ, առակներ, խրատներ ու հարկաւոր տեղեկութիւններ դնելով։ Դիմի է 1 ռուպլի 50 քոպ.

ԱՌԱԿ

ԿԱՊԻԿ.

Աշխատէ յոգնէ ուրքան որ կուզես,
Բայց մի՛ յուսար որ՝ քեզ տան գովասանք
Երբ աշխատանքէդ ոչ մէկուն՝ ոչ քեզ
Օգուտ մի լինի եւ կամ ըզբօսանք։

Դեղացւոյն մէկն ամէն օր առտուն կանուխ դաշտ կելլէր,
Ձեռքը մաճին՝ բահն ուսին՝ արտն ու այգին կըբանէր.
Այնպէս ալ լաւ կաշխատէր մեր բարեսիրտ դեղացին
Որ ճակատին քրտինքը անձրեւի պէս կըվազէր.
Աշխատասէր մարդ ըսես՝ ահա այնքան կըլինէր.
Ուստի անցնող դարձողէն շատ ապրիսներ կըլըսէր։
Կապիկն որ տեսաւ՝ ինչ ընէ աղէկ.
Նախանձ շարժեցաւ, բայց նախանձ անխելք։
Արի ըսաւ ինքնիրեն, ես ալ նըստիմ աշխատիմ,
Տես ինչ գովեստ ինչ պատիւ քիչ ատենէն վաստըկիմ։
Կոշտ ու պըլոշտ փայտի կըտոր մը գըտաւ,
Խելքը միտքը անոր տըւաւ.
Մեծ բանի մէջ էր կապիկը.
Մէյմը կառնէր փայտը գիրկը,
Մէյմը ուսը կամ շալակը,
Մէյմը կառնէր ոտքին տակը
Կամ կըգլորէր մինչեւ բակը։
Արիւն քրտինք մըտաւ կապիկն այն փայտով.
Այնքան տըքաց, այնքան հեւաց փըրփրալով
Որ տեսնողները կըսէին թէ զարմանք,
Բայց նա մէկէ մ՚ալ չըլըսեց գովասանք։

Դուն ալ, սիրելի, շատ մի՛ զարմանար,
Երբ շատ կաշխատիս ու մարդ չըճանչնար.
Կուզէս վաստըկիլ փառք պատիւ պարծանք, —
Օգտակար ըլլայ ձեռքիդ աշխատանք։

ԲՈՒԼՈՎ։

ԿԻՒՄԻՒՇԽԱՆԷ

Տաճկաստանի դրամական կարօտութիւնը տեսնողին միտքը բնական կերպով մը կդառնայ իւր երկրին ոսկեհանքերուն ու արծաթահանքերուն վրայ, որ ըստ մեծի մասին երեսի վրայ մնացած են։ Թէ որ Եւրոպայի ոսկւոյն եւ արծաթին գլխաւոր հանքն ու աղբիւրը Հարաւային Ամերիկան է, Ասիան ինքը իրեն բաւական հարուստ եղած է ամէն ժամանակ. ավսոս որ այս հարստութիւնը ծածկուած գանձի մը պէս է որ փնտռող, փորող ու դուրս հանող ձեռքերու միայն կարօտ է։

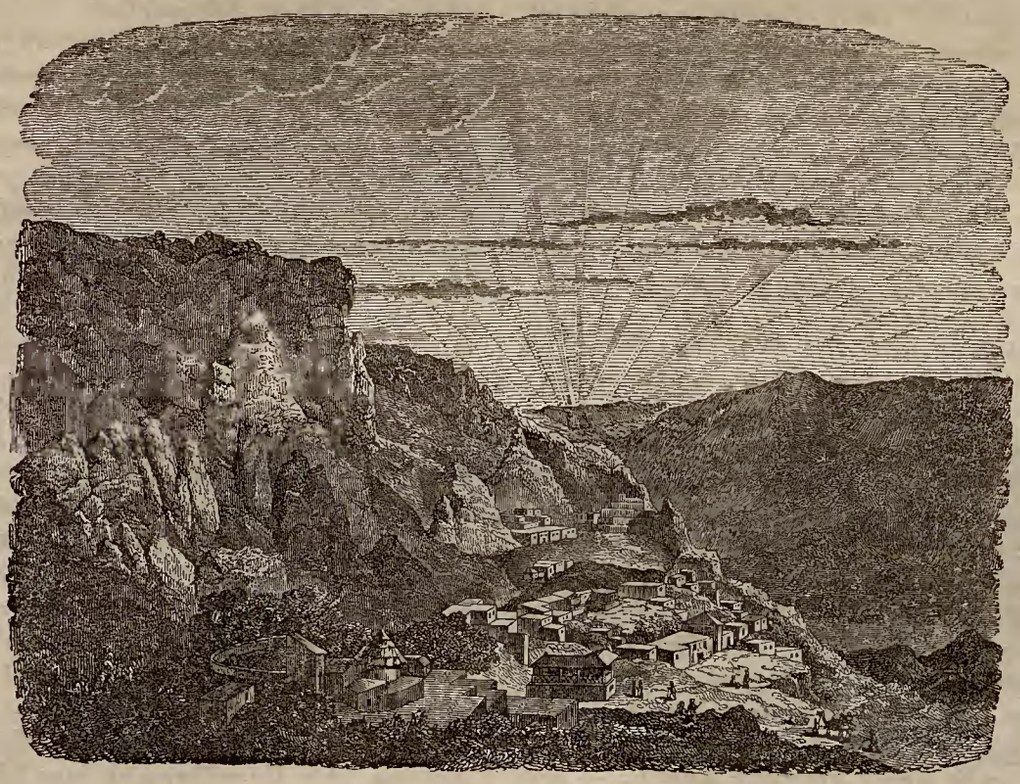

Կիւմիւշխանէ.

Փոքր Ասիոյ հանքերուն մէջ անուանի է Կիւմիւշխանէ քաղաքին արծաթահանքը, որոյ պատկերը հոս կդնեմք։ Ատենով այս տեղէն շատ արծաթ կհանուի եղեր, բայց այժմ սակաւ է կըսեն, վասն զի ինչպէս որ պէտք է աշխատող չկայ աւելի խորերը երթալու։

Կիւմիւշխանէ քաղաքը Խաղտիք կամ Գուլդաղ ըսուած լեռներուն հարաւային կողմը շինուած է՝ ահաւոր ապառաժներու վրայ. լեռանը ստորոտէն ալ կանցնի Սամանտու անունով գետակը։ Քաղաքին մէջ եւ լեռան կողին այրերուն մէջ են առատ կապարի հանքերը, անոնց հետ ալ կելնէ արծաթը. եւ քաղաքին բնակիչներուն գլխաւոր գործը այն հանքերը փորելն է։ — Բնակչաց մեծ մասը յոյն են, մնացածը հայ՝ 200 տնուորէն աւելի։ Անուանի է Ս. Սարգիս վանքը քաղաքէն մէկ ժամի չափ հեռու։

ՁԱՐՄԱՆԱԼԻ ԳԱՆԳԱՏԻ ՄԸ ԼՈՒԾՄՈՒՆԸ.

Զարմանալի գանգատ ըսածնիս այն գանգատն է որ զանազան կողմերէ երկու երեք տարիէ իվեր ուղղակի եւ անուղղակի Խալիպեան Ուսումնարանիս Դրասենեակը կհասնի. այսինքն թէ ինչու համար Դերապատիւ Առաջնորդը չնայիր որ Տպարանին, Ամսագրոյն եւ Դրասենեկին ամէն գործերն ալ կանոնաւոր եւ անսխալ եւ գեղեցիկ ու փառաւոր կերպով կատարուին ամեն կողմանէ։ Ո՛րչափ ալ իրաւացի լինի այս գանգատը շատ բանի մէջ, — թէպէտ եւ այն եւս ոչ առանց պատճառի, — զարմանալի է կըսեմք՝ անոր համար որ գանգատողները մտքերնին դրածի պէս մը կերեւան թէ Դեր. Առաջնորդը՝ թէ Ուսումնարանին եւ թէ անոր տպարանին ու դրասենեկին ոչ միայն Հիմնադիրն ու ընդհանուր Վերատեսուչն է, հապա նաեւ անոնց մէջի ամէն մանր գործողութիւնքն ալ միշտ եւ անպատճառ նորա աչքէն ու նորա ձեռքէն կանցնին։ Կարծես թէ, օրինակի համար, մտքերնին դրած են որ Մասեաց Աղաւնւոյն ոչ միայն գլխաւոր խմբագրիչն ու քննիչն է Դեր. Առաջնորդը, այլ եւ ինքն է անոր շարողը, տպողը, ծալլողը, կարողը, համրողը, ժողվողը, ծրար կապողը, վրան հասցէներ գրողը կամ կպցընողը, թղթատարին յանձնողը, բաժանորդներէն ըստակն ընդունողը, հաշիւ բռնողը, եւ այլն, եւ այլն. ուստի եւ կզարմանան թէ ինչպէս կլինի որ երբեմն թերթերը ծուռ ծալլուած են, երբեմն կարուածքը դէշ, երբեմն հասցէն սխալ... խելքերնին չհասնիր թէ Առաջնորդը ինչպէս կրնայ այնպիսի անմոռադրութիւններ ընել։ — Օրացոյց կտպուի. մէջը սխալ մը կտեսնեն, թէ եւ փոքրիկ սխալ. Առաջնորդին ըրած սխալն է կըսեն. — այն դնեմք թէ բան չէ. — բայց 1860-ի օրացուցին կազմը տեսնելով՝ ոմանք սաստիկ գանգատեր էին Առաջնորդին վրայ որ այնպէս լոկ սոսընձով կպցուցեր է օրացոյցներուն կողքն ու իրենց յուղարկեր է՝ առանց կարելու։ Իսկ այս տարուան օրացոյցը տեսնելով որ բաւական լաւ ու կոկիկ կազմուած է, ամէն մարդ հաւներ է, անշուշտ մտքերնին դնելով որ կազմողը յառաջադիմութիւն ըրեր է կազմարարութեան արհեստին մէջ...

Ասոնք տեսնելով հարկ կհամարիմք ծանուցանել ամենուն թէ Դեր. Առաջնորդը այս ամենայն մանր գործողութեանց անմիջապէս եւ անձամբ մտադրութիւն ընելու ոչ պարտք ունի, ոչ ժամանակ, եւ ոչ գիտաւորութիւն. անոր համար ինքը կարգ եւ կանոն դրեր է որ ուսումնարանին, տպարանին, դրասենեկին եւ ամսագրոյն գործերը յանձնուին իրեն ընտրած եւ որոշած պաշտօնատէրներուն, որք պիտի գիտնան եւ գիտեն իրենց պարտքն ու իշխանութեան չափը, եւ միայն իրենց իշխանութենէն վեր եղած բաներուն մէջ Դեր. Առաջնորդին հրամանը կհարցընեն եւ կընդունին, եւ ըստ այնմ կգործեն (*)։

Այսպէս ահա Խալիպեան Ուսումնարանն ունի իրեն Տեսուչը (инспекторъ), *որ է Պ. Սարգիս Աւետիքեան Տիգրանեան, եւ անոր յանձնուած է ուսումնարանին անմիջական կառավարութիւնը՝ թէ ուսումնական, թէ բարոյական եւ թէ տնտեսական մասանց կողմանէ։ Տպարանը ունի իրեն Տպագրապետը* (управитель), *որ է Պ. Շմիթ, եւ անոր յանձնուած է տպարանին անմիջական կառավարութիւնը։ Դրասենեակն ունի իրեն Տեսուչը, որ է ներքոյգրեալ Գրիգոր Տէօլվէթեան, եւ անոր յանձնուած է գրքերուն կազմին, ծախելուն, այլ եւ այլ տեղեր յուղարկելուն եւ հաշիւները բռնելուն հոգը։ Նմանապէս եւ ամսագրոյն խմբագրատունը ունի իրեն Տեսուչ՝ Պ. Քառաւլովը, որոյ պաշտօնն է Մասեաց Աղաւնւոյն եւ Ծիածանին բաժանորդաց անունները ցուցակը անցընել, փողերը հաւաքել, հաշիւները բռնել, տետրակները պատրաստել տալ, թղթատարին յանձնել, եւ այլն։ Իրաւ է որ այս բաներէս մէկուն վերաբերեալ ինչ խնդիր որ ուղղակի առ Առաջնորդն գայ, նա իսկոյն կյանձնէ այն խընդրոյն համար որոշուած անձին. բայց այն խնդիրները գրողները լաւ կընեն՝ եթէ փոխանակ Դեր. Առաջնորդին այս նեղութիւնը տալու՝ ուղղակի գրեն «Առ Տեսուչ Խալիպեան Ուսումնարանին, կամ Առ Տեսուչ Տպարանի կամ Դրասենեկի կամ Խմբագրատան Խալիպեան Ուսումնարանին» եւ այլն, եւ գիտնան որ իրենց խնդիրը նոյնպէս փութով եւ սիրով կկատարուի, եւ եթէ օրինաւոր գանգատ մը ունին՝ կդարմանուի կամ կլուծուի։*

Տեսուչ Դրասենեկի Խալիպ. Ուսումնար.
ԳՐԻԳՈՐ ՏԷՕԼՎԷԹԵԱՆ.

(*) Որոշուած է որ ամիսը մէյմը ամենայն պաշտօնատեարք կհաւաքուին Դեր. Առաջնորդին քովը, եւ զանազան հարկաւոր խնդրոց վրայ խորհուրդ կընեն՝ իբարեկարգութիւն եւ իյառաջադիմութիւն գործոց ուսումնարանին եւ անոր վերաբերեալ տեղերուն։

ԱԼԱՖՐԱՆԿԱ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ԻՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՍ.

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

ԻՈՐԷՆ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

Կատակերգութեան վախճանն է հեգնական ոճով եւ կենդանի ձեւացմունքով ատելի ընել որ եւ իցէ մոլութիւն եւ պակասութիւն, եւ անոր հակառակ եղած առաքինութիւնը սիրելի։ Ըսել է թէ մարդկանց բարքը շըտկելու զօրաւոր հնարքներէն մէկն ալ կատակերգութիւնն է՝ եթէ վախճանէն չխոտորի, եւ վարպետ կերպով ձեւացուի։

Մեզի կերեւի որ այսպիսի ընտիր կատակերգութեանց մէկն է նաեւ այս ԱԼԱՖՐԱՆԿԱՆ, կանոնաւոր եւ բնագիր ազգային կատակերգութեանց մէջ իրաւամբ առաջինն ըսուելու արժանի։ Այս մեր կարծիքը աւելի ստուգուեցաւ՝ երբոր ոչ միայն գրուածքը կարդացինք, հապա նաեւ Խալիպեան Ուսումնարանին աշակերտաց ձեւացընելը տեսանք այս տարուան Բուն բարեկենդանին օրերը։

Այս կատակերգութիւնը, ինչպէս որ անունէն ալ յայտնի է, բառոյական ըսուած կատակերգութիւններէն է, այսինքն անոնցմէ՝ որ մասնաւոր պարսաւելի բարքի եւ գէշ սովորութեան մը դէմ գործնական հերքումն կհամարուին։ Պարսաւելի սովորութիւն մը ոչչափ աւելի տիրապետած լինի, կատակերգուն այնքան աւելի ընդարձակ ասպարէզ կըգտնէ իւր առջեւը՝ անոր հետ պատերազմելու, եւ գետնէ գետին զարնելու զայն։ Արդ մեզի կերեւնայ թէ շատ լաւ հասկըցեր է Ալաֆրանկային հանճարեղ հեղինակը՝ որ ֆրանկամոլութիւնը ինչ աստիճանի տիրած է մեր ազգին մէջ, Իմոլիս եւ Իմաճկաստան մէկ կերպով, Իռուսաստան եւ յայլ կողմանս Եւրոպայ ուրիշ կերպով. ուստի եւ ճիշդ նկարագրեր է այս վնասակար նորաձեւութեան այն սոսկալի հետեւանքները, որոց վրայ ամէն մարդ կողբայ, եւ անոր դէմ քաջութեամբ պատերազմելու ոչ ալ համարձակի՝ յաղթութիւնը դիւրաւ ձեռք ձգելու չեմք կարծեր որ յոյս ունենայ։

Եթէ Ալաֆրանկան արդէն տպագրուած չըլլէր, կարժէր որ այս տեղ անոր բովանդակութիւնը դնէինք ու վերլուծութիւնն ընէինք, մէջի դիպուածներուն նշանակութիւնը եւ գլխաւոր անձանց նկարագիրը դուրս ցատքեցընելով։ Բայց այս դիտողութիւնները կըձգեմք ընթերցողաց ուշադրութեանը, եւ մեք զայս միայն յիշեցընել հարկ կհամարիմք՝ որ շատ կսխալի ով որ կարծէ թէ այս կատակերգութիւնը ուղղեալ է միայն Կոստանդնուպոլսոյ ֆրանկամոլից դէմ. վասն զի թէպէտ եւ տեսարանը Իմոլիս ձեւացուած լինելովը՝ հարկաւ տեղւոյն լեզուովն ու սովորութիւններովը գրուած է, բայց իմաստը ամենայն ֆրանկամոլից ալ հաւասարապէս կըյարմարի։ Եւս առաւել կսխալին կարծեմք այն առանձնական մարդիկ որ կատակերգութեան մէջի այս կամ այն խօսքը, պարագան, զրուցուածքը այն կերպով իրենց վրայ կառնուն, կամ ուրիշի մը այնպէս կյարմարցընեն որ իբր թէ հեղինակը այնպիսի մասնաւոր դիտմամբ գրեր է եւ ոչ թէ ընդհանուր տեսութեամբ։ Հեղինակը իւր միտքը լաւ կըցատրէ Կատակերգութեան Յառաջաբանին մէջ։

Գամք Ալաֆրանկան առաջին անգամ ձեւացընող դերասանաց։

Տարակոյս չկայ որ կատակերգութեանը լաւ ձեւանալուն մեծապէս օգնեց այս պարագան՝ որ դերասաններուն կրթիչը՝ ինքն իսկ կատակերգութեան հեղինակն էր։ Բայց ամենայն գովութեան արժանի էր նաեւ նոյն իսկ դերասաններուն իրենց բաժնին հոգին լաւ հասկընալն ու կենդանի նկարագրութեամբ ձեւացընելը։ Սոցա մէջ ալ գովելի ճարտարութեամբ քաջացան սոքա՝ իւրաքանչիւր բաժնին համեմատ կերպով.

ՍԱՐԳԻՍ ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ *Ագբիրմանցի, որ ձեւացեր էր Հանի Մարոս։*

ԳԱԲՐԻԷԼ ԱԼԹՈՒՆՃԵԱՆ *Թէոդոսիացի, որ ձեռացեր էր Դաւիթ Սահառունի:*

ԲԱՐՍԵՂ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ *Երեւանեցի, որ ձեռացեր էր Պողոս Աղա:*

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՒՈՒՏԵԱՆ *Խարասուցի, որ ձեռացեր էր Մարզար:*

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՊԱՐԽՈՒՏԱՐԵԱՆ *Գրիգորուպոլսեցի, որ ձեռացեր էր Փասիալ:*

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ *Կորեցի, որ ձեռացեր էր Աբգար պէյ:*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԼԻՆԵԱՆ *Խարասուցի, որ եղեր էր Յակոբիկ եփենտի:*

ՆԵՐՍԷՍ ՄԱԶԵՐՈՎ *Թէոդոսիացի, որ եղեր էր Պապուճան:*

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՊԻՃՈՅԵԱՆ *Նախիջեւանեցի, որ եղեր էր Սեդրաք:*

ՄԱՆՈՒԿ ՊԱՊԻԵԱՆ *Խարասուցի, որ եղեր էր Կիրակոս:*

ԳՐԻԳՈՐ ԹԷՐԶԵԱՆ *Ամասիացի, որ եղեր էր Մրոյ:*

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԱԼԹՈՒՆՃԵԱՆ *Թէոդոսիացի, որ եղեր էր Պուաղեն:*

ԾԻԱԾԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՏՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԱՒԵԼՆԱԼԸ.

Կայսերական հրովարտակով անցեալ դեկտեմբերի 30-ին որոշուած է որ տէրութեան տուրքերը մէկ մէկ քիչ աւելնան, որովհետեւ տէրութեան եկամուտներն ալ (մասնաւորաց եկամուտներուն պէս) չեն բաւեր եղած ծախքերուն՝ ամէն բանի գինը եւ աշխատաւորաց վարձը առաջնոյն վրայ շատ աւելի լինելուն պատճառաւ: Բարձրացած տուրքերն են դրուագաւոր (կէրպովոյ) թղթերուն գինը, փրկանաւոր նամակներուն ու ղրկուած բաներուն տուրքը, գլխահարկը եւ մաքսերը: Այս մաքսերուն աւելնալը հարիւրին 5 է միայն, իսկ գլխահարկը գրեթէ հարիւրին 10:

Խրիմու բնակիչներուն համար աւելցած գլխահարկին ցուցակը այս է.

	Ր.	Կ.
Խրիմու Թաթարներէն առնուելու գլխահարկն է մարդ գլուխ	—	75
Արքունի գիւղականներէն ու գաղթականներէն	2	85
Հասարակ քաղաքացիներէն (մեշչանիններէն)	2	50
Հայ քաղաքացիներէն՝ տան գլուխ	2	10
Հոռոմ քաղաքացիներէն՝ տան գլուխ	1	60
Քաղաքացի Թաթարներէն » »	1	5

ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԵԿԱՄՏԻՑ ԵՒ ԾԱԽՈՒՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻԼԸ.

Կայսերական հրամանաւ հրատարակուեցաւ տէրութեան տարեկան եկամտից ու ծախուց ցուցակը՝ հասարակաց տեղեկութեան համար:

Այն ցուցակին գլխաւոր յօդուածները սոքա են.

ՄՈՒՏՔ.	Ր.	Կ.
Գլխահարկ	55,255,929	63
Բաժ կամ մաքս յրմպելեաց	123,022,580	70
Աղէն առնուած տուրք	9,500,000	—
Մաքս	31,800,000	—
Նամակներէն	7,044,532	—

ԵԼՔ.	Ր.	Կ.
Ներքին եւ արտաքին պարտուց վճարք	54,296,187	91
Կայսերական պալատին ծախք	7,957,905	42
Ազգային Լուսաւորութեան ոստիկանարանին	4,456,824	5
Պատերազմի ոստիկանարանին	106,575,892	39
Զինուորական ուսումնարանաց	3,535,959	7
Ծովամարտիկ զօրաց ոստիկանարանին	20,559,830	74
Ներքին Գործոց ոստիկանարանին	7,477,206	31
Հարաւային Ռուսիա բնակելու եկողներուն	1,375,000	—

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ԻՆԻՒՈԼԱՑԵՎ.

Շատ տարիներէ իվեր ճանչցուած էր թէ նոր Ռուսիոյ քաղաքներէն մէկուն մէջ պէտք է համալսարան մը բանալ: Օտեսսայի լիկէոնը համալսարանի փոխելու խօսք մը կար, բայց կերեւի որ Օտեսսայէն աւելի յարմար երեւցեր է այս բանիս Նիքոլայեվ քաղաքը, որ նոր Ռուսիոյ ուրիշ քաղաքներէն աւելի կեդրոնական տեղ կայարմարի. դիրքը ծովահայեաց, օդը բարեխառն, բնակչաց բազմութիւնը չափաւոր, եւ արդէն աստղաբաշխական դիտարանով ու հասարակաց գրատունով մը զարդարուած: Նիքոլայեվ քաղաքը Սիմֆերոփոլէն 308 վերսթ միայն հեռու է, Օտեսսայէն 120, Քերսոնէն 62, Կատարինասլաւէն 370, Քիշնեւէն 283: — Այս առաջարկութիւնն ըրեր է Վսեմափառ Կայսրեղբայրը Կոստանդին Նիքոլայեվիչ, եւ Վեհափառ Կայսրը բարեհաճեր է հաստատել. այժմ Խարքովի համալսարանին քաջ վարժապետներէն մէկը՝ Պ. Ֆոյկթ՝ յուղարկուեր է Նիքոլայեվ որ համալսարանին համար պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսնէ: — Տարակոյս չկայ որ այս համալսարանը շատ օգտակար պիտի լինի նոր Ռուսիոյ բնակիչներուն:

ՄԱՆՐԱԼՈՒՐՔ,

1861-ԻՆ ՆԱՒԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Անցեալ տարին շատ ձախորդ տարի մը եղաւ նաւագնացութեանց համար: Փետրուար ամսոյն մէջ շատ մը նաւեր, վաճառք ու նաւաստիք կորսուեցան Սեւ Ծովուն եւ Միջերկրականին մէջ: Ամէն ամիս անսպասաս եղան նաւաբեկութիւնք: Ամենէն լաւ ամիսն էր յուլիս ամիսը, յորում 91 նաւ միայն կորսուեցան: Իսկ նոյեմբերի մէջ՝ 298 նաւ ջարդուեցաւ: Ցիսունուերկու օրուան մէջ վեց հարիւր նաւ Ծովուն զոհ եղան: Իսկ բոլոր տարուան մէջ պաշտօնական կերպով ծանուցեալ կորսուած նաւերուն թիւն է հազար ինը հարիւր եօթանասունեւուութ: Այս ալ՝ միայն Սեւ Ծովուն եւ Միջերկրականին մէջի կորուսան է. թող միւս ծովերուն, եւ մանաւանդ Ովկիանոսին մէջ եղած սոսկալի նաւաբեկութիւնները:

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ.

Հռովմայ պապը տարիէ մը իվեր ետեւէ էր որ տիեզերական ժողով մը կազմէ, յորում բողոքէ իւր աշխարհական իշխանութեան կորսուելուն վրայ, եւ բոլոր հռովմէականութիւնը ինպաստ իւր յարուցանէ դրամօք եւ զինուք: Այս ժողովը առաջիկայ տարւոյս մայիսի մէջ սահմանուած էր գումարել. բայց Գաղղիոյ դեսպանը՝ Լավալէթ, բացարձակապէս հասկըցուց պապին (կըսէ Տէպա լրագիրը) որ հանդարտ տեղը նստի. վասն զի այսպիսի խորհրդոյ մը գործադրութիւնը Միջին դարու ատեններուն միայն կվայելէր, ուստի եւ անկարելի է ներկայ ժամանակիս համար: Իտալիոյ արտաքին գործոց ոստիկանն եւս լաւ ըսաւ թէ «Այդ ժողովքը հռովմէականութեան բերած օգտէն շա՛տ աւելի վնաս պիտի բերէ Իտալիոյ, խռովութիւններով ու արիւնհեղութեամբ տակնուվրայ ընելով զնա:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴԼԽԱՒՈՐ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՑ ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ՈՒ ԾՈՎԱՅԻՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Գաղղիա. Ցամաքային զօրք՝ պատերազմական ոտքի վրայ 767 հազար, եւ 130 հազար ձի. խաղաղութեան ատեն գրեթէ 415 հազար հոգի, եւ 84 հազար ձի: — Ծովային զօրութիւն, 600 կտոր նաւ, եւ նոցա վրայ 13,353 թնդանօթ. զօրքը՝ պատերազմի ատեն 26,879 հոգի, խաղաղութեան ատեն 22,400. մաքսատան զօրքերը 25,501:

Անգղիա. Ցամաքային զօրք՝ գրեթէ 213 հազար, եւ 22 հազար ձի: — Ծովային զօրութիւնը 895 կտոր նաւ, եւ նոցա վրայ 16,411 թնդանօթ. ծովամարտիկք 78 հազար:

Ռուսաստան. Ցամաքային կանոնաւոր զօրք 577 հազար 859 հոգի, եւ 136 գունդ հեծելազօրք: — Ծովային զօրութիւնը 313 կտոր նաւ, եւ նոցա վրայ 3850 թնդանօթ:

Աւստրիա. Ցամաքային զօրքը գրեթէ 590 հազար հոգի. ծովային զօրութիւնը 137 նաւ, նոցա վրայ 890 թնդանօթ:

Բրուսիա. Ցամաքային զօրքը 312,600 հոգի. — Ծովային զօրութիւնը 35 նաւ:

ԻՏԱԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Իտալիոյ թագաւորութիւնը հիմա 7 մեծ նահանգ բաժանուած է. որոց մայրաքաղաքն ու բնակչաց թիւը հետեւեալներն են.

Նահանգք.	Մայրաքաղաք.	Բնակիչք
Ա. Հին Լոմպարտական զաւառք . .	Թուրինօ . .	7,106,696
Բ. Էմիլեան զաւառք	Պոլոնիա. . .	2,127,105
Գ. Մարքայք	Ա՛նքոլի . . .	902,970
Դ. Օմպրիա	Փերուճիա. .	492,827
Ե. Թոսքանա.	Ֆիորէնցա. .	1,815,243
Զ. Նափոլիթան զաւառք	Նափոլի . . .	7,061,952
Է. Սիկիլիա	Փալէրմոյ . .	2,221,734
		21,728,529

1861-ԻՆ ՕՏԵՍՍԱՅԻ ՆԱՒԵՐՈՒՆ ԸՆԹԱՑՔԸ.

Անցեալ տարուան մէջ Օտեսսայէն 1344 վաճառական նաւ դուրս ելեր են, յորոց 973-ը առագաստանաւ, 171-ը շոգենաւ եղեր է:

ԻՏԵՍԶՈՒԹԵՆԷ ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ.

Խալիպեան Ուսումնարանին աշակերտաց թոշակները երբ թղթաբերով յուղարկուին, պէտք է նամակին հասցէն դնել միայն ռուսերէն՝ այսպէս.

Въ Ѳеодосійское Халибовское Армянское Училище,
Въ Ѳеодосію.

Եթէ ծնողք իրենց որդւոցը ստակ յուղարկեն, հասցէն պէտք է դնել նախ ռուսերէն նոյնպէս, եւ յետոյ աւելցընել աշակերտին անունը հայերէն:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԻՒՆՔ.

Տէր-Մկրտչեան Աւետիս *Ազգային առատաձեռն բարերարութեամբը Խալիպեան Ուսումնարանը լիաթոշակ աշակերտ մը ունեցաւ տարւոյս սկիզբէն՝ Որդուպատցի Տէր-Պետրոսեան Աւետիք պատանին, որոյ վասն հրապարակաւ շնորհակալութիւն կմատուցուի այն ազգասէր եւ բարեպաշտ իշխանին:*

ՎԷՊ (ՌՕՄԱՆ) ԿԱՐԴԱԼՈՒՆ ՄԷԿ ՀԵՏԵՒԱՆԲԸ.

Մաքսիմիլիէն անունով 12 տարեկան տղայ մը Փարիզ պաստառագործի մը քով դրուած էր իւր աղքատ ծնողացմէն: Այս տղան պարապ ժամանակ մը գտածին պէս՝ վէպ կարդալով կանցընէր. կամաց կամաց իւր տղայական երեւակայութիւնը այնպէս կտաքնայ այն վնասակար ընթերցումներով, որ միտքը կդնէ որ ինքն եւս վէպի մը դիւցազնը լինի: Մօտերը բնակող աղջիկ մը կընտրէ դիւցազնուհի: Տեսնելով որ այն աղջիկը բոլորովին հեռու է իւր մտածութիւններէն, բերանը միշտ այս խօսքը կպտրտի եղեր թէ «կեանքէս ձանձրացեր եմ». — տասուերկո՛ւ տարուան տղայ մը —: Օր մ՚ալ Մաքսիմիլիէն անհերեւոյթ կլինի. կինտուեն կգտնեն որ ձեղունի (թավան իչիի) մը մէջ ինքզինքը կախեր է յուսահատութենէն: — Թող ծնողք եւ դաստիարակք խրատուին եւ ճանչնան տղոց ո՛ր եւ իցէ վէպեր կարդալու թոյլ տալուն ամենավնասակար հեղգութեան չար հետեւանքը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԼՐԱԳՐԱՑ ԵՒ ՕՐԱԳՐԱՑ ԹԻՒԸ.

Անցեալ 1861 տարուան մէջ Անգղիա հազար հարիւր երկու օրագիր կտրպուի եղեր, ըստ պաշտօնական յայտարարութեան: — Բայց որպէս զի լաւ հասկրցուի թէ ընթերցասիրութիւնը ի՛նչպէս օր քան զօր կաճի այն երկրին մէջ, պէտք է գիտնալ որ 1821-ին Անգղիոյ մէջ ընդ ամենայն կրտպուէր 267 օրագիր. — 1831-ին կտրպուէր 325. — 1841-ին 472. — 1851-ին 563. — 1861-ին հասաւ մինչեւ 1102: Ըսել է թէ վերջի տասնամեայ շրջանին մէջ անհամեմատ աւելի աճեր է օրագրաց թիւը: — 481 տեսակ Նտեմարան կայ (magazines). որոց 207-ը կրօնական են, վասն զի ամէն աղանդ իւր օրագիրներն ունի:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՄՈՒՍՆԱՅԵԱԼԲ.

Տէվոնշայրի Հայուիք եկեղեցւոյն մէջ (յԱնգղիա) անցեալ ամիս Լա՛յմիրէ անունով ասպետ մը պսակուեցաւ Սաւա-Փա՛յլէս անունով տիկնոջ հետ: Փեսան 76 տարեկան է, հարսը 72: Երկուսն ալ երեք անգամ կարգուած են: Փեսեղբայրը՝ Պ. Փրա՛ինկըլ, 102 տարեկան էր, իսկ հարսնքոյրը 73. երկուսն ալ երկու անգամ կարգուած էին: Այս չորս անձինքն ալ մի եւ նոյն տունը կբնակին: Պ. Փրա՛ինկըլ երկրորդ անգամ կարգուած ժամանակ 91 տարուան է եղեր: Թէ՛ փեսան եւ թէ փեսեղբայրը ծովային պատերազմներու մէջ մըտած ելած են, ու անուանի Թրաֆալկարի ծովամարտին մէջ երկուսն ալ քովէ քով պատերազմեր են:

ԱԺԱՆ ԸՆԾԱՑ ՄԸ.

Այս տարի կաղանդի օրը Վեննայի սեղանաւոր (սառաֆ) մը՝ իւր ամուսնոյն գզրոցին մէջ ծածուկ ընծայ կդնէ երկոտասնեակ մը (տուզէն) ձեռնոց (էլտիվէն): Կինը գզրոցը կբանայ ու այն չնչին ընծայն տեսնելով՝ այնպէս կնեղանայ ու կվշտանայ որ մէկէն ձեռնոցներուն տուփը բըռնելն ու դիմացի կրակարանը նետելը մէկ կընէ: Կէսօրուան ճաշի ժամանակ բնականաբար խաթունը դառն խօսքերով տրտունջ կընէ էրկանը ագահութեանը վրայ, որ այնպէս ոչինչ ընծայով մը ուզեր էր իրեն շնորհաւորել նոր տարին: — Բայց ի՛նչպէս մեծ կլինի իւր ցաւը՝ երբ կիմանայ որ իւր բարեսիրտ էրիկը այն 12 զոյգ ձեռնոցին ամէն մէկ հատին մէջ մէկմէկ հարիւրնոց ֆիորին թուղթ դրեր է եղեր... Ըսել է թէ այն նեղսիրտ խաթունը կրակը նետեր է 2 հազար 400 ֆիորին, որ է գրեթէ 4 հազար 650 ֆրանք .՛.՛.՛

ՄԱՐԴԱԿԵՐ ԱՂՋԻԿ ՄԸ.

Ռոնտիի մէջ (Գաղղիա) աղքատ մարդ մը Մարկուիթ անունով աղջիկ մը ունէր երեք տարեկան: Ասոր վրայ իծննդենէ հետէ սաստիկ շատակերութիւն մը կտեսնուէր, այնպէս որ մօրը տուած կաթը բաւական չէր, պէտք էր ամանով կովի կաթ եւս տալ որ կշտանար: Բայց շուտով սկսաւ մսի վրայ մասնաւոր կարգէ դուրս ախորժ մը ցուցընել, մանաւանդ հում մսի խենդ էր: Անցեալները ասոր ծնողքը տնէն դուրս կելնեն, Մարկուիթն ու օրոցքի զաւակնին տունը թողլով. բայց երբ կդառնան՝ ի՛նչ տեսնան. Մարկուիթ նստեր խեղճ եղբօրը մատուրները կուտէ: Ասոր վերայ կխրատուին որ մէյմալ այս աիաւոր աղջիկը իւր պզտի եղբօրը հետ մինակ չթողուն: Օր կանցնի՝ հարկ կլինի որ նորէն դուրս ելնեն. թէպէտ սիրտ չեն ըներ, բայց տեսնելով որ Մարկուիթ խոր քուն կլինի, մինչեւ որ արթննայ՝ շուտով մը կդառնամք ըսելով՝ դուրս կերթան: — բայց կխաբուին, վասն զի դառնալու ժամանակնին դրսէն պզտի տղուն խեղճ խեղճ պոռալ կանչելը կլսեն: Մօրը լեղին կփրթի, կվազէ ներս, մէյմ՚ալ տեսնէ որ Մարկուիթ անօթութենէն կատղած՝ յարձակեր է խեղճ պզտիկին վրայ ու սուր ակռաներովը բարձը (խալչան) փրցուցեր կուտէ:

ԾԽԱԽՈՏ ԵՒ ՔԹԱԽՈՏ ԴԱՂՂԻՍ.

Գաղղիոյ մէջ տարին 20 միլիոն 600 հազար քիլոկրամ ծխախոտ կգործածուի ու 11 միլիոն ալ քթախոտ. բոլորը կընէ 31 միլիոն 600 հազար քիլոկրամ: Տասնըմէկ գործարան կայ որ բոլորն ալ տէրութեանն են, որոց վրայ 60 բնակոյծ կիսկեն: Գործաւորաց համար տէրութիւնը 500,000 ֆրանք հազիւ կծախէ, մինչդեռ իւր շահը կհասնի տարին 200 միլիոն ֆրանք:

Աղաւնուոյս Փետրուարի 1-ին Հանելուին է ԱՍՏՂ.

ԵՐԱԽԱՅՐԻՒ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ

ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ԱԶԳԻՍ ՀԱՅՈՑ

Ա. ՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ.

Արդեօք պէտք է աշակերտաց առ. ծնողս զրած եւ անոնցմէ ընդունած նամակները կարդալ. եթէ հարկաւոր է կարդալ, ով պէտք է կարդայ:

—

Այս խնդրոյս վրայ մեր կարծիքն ըսելէն առաջ՝ պէտք է մտքերնիս բերեմք, եղբարք, որ մեր մեծարգոյ Տեսուչը այս առաջարկութիւնն ըրած ժամանակը կերպով մը յայտնի ըրաւ նաեւ իւր կարծիքը, այսինքն թէ ուսումնարանիս մեծերուն աւելի ախորժելի ազատութիւն եւ աւելի թեթեւութիւն է նամակները չկարդալը: Բայց որովհետեւ մեր պարտքն է այսպիսի խնդրոց մէջ մտածել նաեւ իւրաքանչիւր աշակերտի անձնական օգուտը, եւ ընդհանրապէս ազգային ուսումնարանիս պատուոյն պահպանութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը, կիմարձակիմք առանց վախնալու մեր կարծիքն ըսել:

Նախ՝ թէպէտ եւ աշակերտաց կարելի է խրատ տալ որ իրենց առ ծնողս գրած նամակներուն մէջ անպատշաճ բաներ, եւ փոքր պատճառներով անհիմն գանգատներ չգրեն ուսումնարանիս եւ մեծաւորաց, ուսուցչաց եւ աշակերտաց վերայ, բայց յայտնի բան է որ այն խրատը միշտ բաւական չլինիր. այլ նորեկ կամ դեռահասակ աշակերտը բանի մը համար բարկացած ժամանակը՝ այնպիսի խօսքեր կգրէ, ուստի գէշ հետեւանքներ կրնան ծագիլ իվնաս Ուսումնարանին եւ իտրտմութիւն ծնողացը. եւ թէեւ գրողը վերջը կզղջայ սովորաբար ըրածին վերայ, բայց ժամանակը անցած կլինի:

Արդէն ամենայն աշակերտաց հրաման տրուած է որ եթէ գանգատ մը ունին՝ երթան իմացընեն Տեսչին, եւ նա պէտք եղած քննութիւնը եւ դատաստանը կընէ արդար կերպով. այնուհետեւ աշակերտք ի՞նչ հարկաւորութիւն կունենան նամակներուն մէջ իմացընելու ծնողաց իրենց գանգատները: Ո՞չ ապաքէն վնաս է այն իրենց եւ ուսումնարանին անուանը: Հապա ո՞ւր թողումք ծնողաց անհանգստութիւնը, եւ այն պատճառաւ նոցա ուսումնարանիս մեծերուն տուած զուր նեղութիւնը: Վասն զի կգտնուին հայրեր որ իրենց որդւոց գանգատները լսելով՝ նամակ կգրեն մեծաւորաց եւ կտրտնջան որ իբր թէ իրենց որդիքը գէշ կնայուին. թէպէտ եւ խելօք հայրեր ալ կգտնուին որ երբ իրենց որդիքը գանգատ կըգրեն նամակներուն մէջ, խոհեմութեամբ կխրատեն իրենց որդիքը, եւ խստիւ կպատուիրեն որ այնպիսի տրտունջներ չգրեն: Անհա այս պատճառներով կտեսնեմք որ նորեկ եւ դեռահասակ աշակերտաց նամակները պէտք է կարդացուին ու քննուին եւ յետոյ յուղարկուին ծնողաց:

Այժմ տեսնեմք թէ արդեօք ո՞վ պէտք է կարդայ աշակերտաց նամակները: — Ամէնքն ալ կըտեսնեն եւ կվկայեն որ մեծարգոյ Տեսչին պաշտօնը ծանր ու դժուարին է արդէն. եւ եթէ նամակներուն կարդացուիլն ալ նորա վերայ մնայ, աշխատանքը հարկաւ աւելի կծանրանայ: Ուստի իմ կողմանէս աւելի լաւ կհամարիմ որ առ ծնողս գնացած նամակներուն կարդացմունքը յանձնուի երկու մեծ աշակերտաց՝ վերի դասարանէն, եւ նոքա գրուած նամակները կարդան՝ ամենեւին մէկու մը չցուցընելով. եթէ անոնց մէջ գտնուին անպատշաճ բաներ՝ քաղցրութեամբ խրատեն գրողները, եւ այն նամակին տեղը ուրիշ նոր մը գրել տան. իսկ եթէ յանկարծ աշակերտ մը մտիկ չընէ անոնց ըսածին, այն ատեն այն երկու աշակերտքը իհարկէ Տեսչին կիմացընեն:

Ըսողներ եղան մեր մէջ թէ նամակներուն կարդացուիլը վերակացուաց յանձնուի. բայց իմ կարծեօքս աւելի լաւ է մեծ աշակերտաց յանձնուիլը, քան թէ վերակացուաց. վասն զի նախ՝ վերակացուք այս աշխատութիւնը իրենց ծանր կհամարին. երկրորդ՝ անով իրենց գործէն ետ կըրնան մնալ. եւ երրորդ՝ կարծեմ թէ աշակերտք այսպիսի նիւթոյ մէջ աւելի շուտով կլսեն մեծ աշակերտի մը՝ որ քաղցրութեամբ զիրենք խրատէ, քան թէ վերակացուի: Այն երկու ընտրեալ աշակերտք կրնան նաեւ նամակները կնքել, հասցէները գրել, եւ բոլորովին պատրաստ մատուցանել Տեսչին, որուն կմնայ միայն յուղարկելը: Իսկ այն երկու աշակերտաց ընտրութիւնը լաւ է որ Տեսուչն ընէ:

Բայց որո՞ւն արդեօք կրնամք թողուլ որ կարդան այն նամակները՝ զորս աշակերտք իրենց ծնողքէն կընդունին. ո՞վ արդեօք կուզէ որ իւր հօրը գրած նամակները վերակացու կամ աշակերտ մը կարդայ: — Եւ ոչ ոք: — Ապա ուրեմն ծնողաց գրած նամակները չեմք կրնար ուրիշի յանձնել՝ բաց ի Տեսչէն: Արդէն ինքը գիտէ թէ որո՛ց հայրերը ի՛նչ գաղափարի տէր մարդիկ են, եւ թէ որոցմէ՞ ընդունուած նամակները պէտք է կարդացուին. ուստի եւ ամենունը չկարդար: Բայց բոլորովին ալ չկարդալ աշակերտաց ընդունած նամակները անկարելի է. վասն զի կգտնուին թեթեւամիտ հայրեր եւ բարեկամներ որ իրենց նամակներուն մէջ անխոհեմութեամբ կըյայտնեն իրենց որդւոցը մտիկ ազգականի մը մահը, կամ ուրիշ տեսակ դժբաղդութիւններ, որ աշակերտին սաստիկ ցաւ եւ շփոթութիւն կըպատճառեն. որով կրնայ դասերէն պաղիլ, ընկերներէն ետ մնալ, եւ մինչեւ հիւանդութեան հանդիպիլ. իսկ եթէ տղան արդէն քիչ մը հի-

ւանդ է, զայն լսելով աւելի կծանրանայ. բայց եթէ Տեսուչը կարդայ այն նամակները, կա՛մ չիմացըներ աշակերտին այն ցաւալի լուրը քիչ մը ժամանակ, կամ այնպիսի զգուշաւոր խոհեմութեամբ կիմացընէ որ աշակերտը սաստիկ չտրտմիր ու չվնասուիր:

ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԵՐԶԵԱՆ, ԽԱՐԱՍՈՒՑԻ
Աշ. Գ. Դասարանի.

ԻՆՈՅՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ.

Այս նիւթիս վերայ ընդհանուր տեսութեամբ դատելով՝ ընդդէմ քաղաքավարութեան կիմարիմք ուրիշի նամակներ կարդալը. վասն զի աշխարհիս մէջ սակաւ մարդ կգտնուի որ կամենայ իւր ծածուկ խորհուրդը կամ մտքի նպատակը ուրիշ մարդոյ յայտնել, եւ այն միայն խորհրդակից եւ սրտակից բարեկամի: Բայց մեք այս նիւթիս մէջ հասարակաց վերայ խօսիլը թողումք, եւ մեր մտադրութիւնը դարձուցանեմք Ուսումնարանիս աշակերտաց նամակներուն վերայ:

Ինձ կերեւի թէ մեծարգոյ Տեսուչը պէտք չէ կարդայ աշակերտաց նամակները. վասն զի աշակերտք ըստ մեծի մասին դեռ այնքան հասկացողութիւն եւ կրթութիւն չունին որ իմանան թէ ի՛նչ վնասակար հետեւանքներ կելնեն անզգուշութեամբ գրուած նամակներէն:

Արդէն ամենեցուն յայտնի է թէ երբ աշակերտաց հրաման տրուի որ ի՛նչ կուզեն գրեն ծնողաց, եւ խօսք տրուի որ նամակները չկարդացուին, մանաւանդ նոր եկած եւ փոքրահասակ աշակերտաց նամակները, շատ անախորժ հետեւանքներ կարող են ծագիլ: Այս հետեւանքներէն մէկ երկուքը միայն յիշեմք, եւ այն՝ ըստ մեծի մասին Հայաստանցոցս համար, որովհետեւ մեծ տարբերութիւն կայ մեր եւ այս կողմի սովորութեանց մէջ, թէ՛ կերակրոյ, թէ՛ հագուստի եւ թէ այլ բաներու կողմանէ: Եթէ մէկ Հայաստանցի տղայ, մանաւանդ փոքրերէն, ինքզինքը կըտեսնէ այս տեղ՝ հեռացած ծնողաց, եւ միանգամայն յայնպիսի զուարճութեանց զրոս ինքն հարկաւ վայելեր է իւր մայրենի երկրին մէջ, այսինքն երկար քնանալէն, անպատշաճ եւ անյարմար ժամանակ հաց ուտելէն, զանազան պտղեղէններէ, եւ սոցա նման շատ պարապ զուարճութիւններէ, յայնժամ նամակ գրելու որ լինի՝ հարկաւ կայտնէ ծնողաց այսպիսի իրեն համար ցաւալի դրութիւնը, եւ կգանգատի անշուշտ այս տեղի վարժապետաց վերայ որ իբր թէ սաստիկ խիստ կամ երեսպաշտ են. մանաւանդ երբոր չարութեան կամ ծուլութեան համար պատժուած լինելով՝ ջայէ կամ կերակրէ զրկուած լինի եւ կամ աւելի մեծ պատճառով սեւ տախտակի վերայ գրուած լինի, հարկաւ պէտք է գրէ անպատճառ, մինչդեռ չէ հասկացած թէ արդեօք ծնողքը ինչո՛ւ հեռացընելով իւրեանց գրկէն զիւրեանց սիրելի որդիքը, օտար երկիր կյուղարկեն որ գնան ուսանին, կրթուին եւ միանգամայն իմանան թէ մարդս ինչո՛ւ համար ստեղծուած է, եւ ի՛նչ պարտքեր ունի կատարելու այս անցաւոր աշխարհիս մէջ: Իսկ ծնողք իմանալով իւրեանց հեռացեալ որդւոց դրութիւնը, միանգամայն ծնողական սիրոյ շարժեալ, կմոռանան իւրեանց դիտաւորութիւնը եւ իւրեանց որդւոց օտար երկիր գնալուն պատճառը. եւ փոխանակ զինքն յանդիմանելու եւ խրատելու այնպիսի անիծեալ դժգոհութեանց վերայ, եւ քաջալերելու որ համբերեն պէսպէս նեղութեանց եւ վշտաց մինչեւ ուսման պտուղը վայելեն; — կսկսին մեծամեծ խրոխտանօք բողոքել Ուսումնարանի մեծաւորաց դէմ, թերեւս եւ կպահանջեն որ իւրեանց որդիքը ետ յուղարկեն, ասելով թէ «Զուզեմք այսուհետեւ մեր որդւոց այդպիսի կրթութիւն տալ, ինչպէս որդւոյս նամակէն կերեւի, այլ թող մեր աչքի առջեւ յիմար մնայ, քան թէ հեռանալով նեղութիւն քաշէ օտարութեան մէջ»:

Դարձեալ, կարելի է՝ ինչպէս որ շատ անգամ կպատահի՝ մէկ աշակերտի տնէն եկած նամակին մէջ յայտնուած լինի թէ հայրը կամ մէկ ազգականը վախճանած է. արդեօք երբ տղայն նամակը կարդայ, նորա սիրտը ի՞նչ կլինի, ի՞նչ ցաւալի տրտմութեան մէջ կընկնի, մանաւանդ եթէ յանկարծ ինքն եւս նոյն ժամանակին հիւանդութեան մէջ լինի եւ կամ փոքրահասակ: Բայց երբ սկզբէն Տեսուչը բանայ նամակը եւ տեղեկանայ եղած բանին, ամենեւին ձայն չհաներ եւ մէկու մը չա՛սեր, մինչեւ որ տղայն առողջանայ. կամ թէ կերթայ իւր հայրենիքը՝ եւ այն ժամանակ ազգականները կնային թէ ի՞նչ պիտի ասեն, թէ կուլան, թէ կկոծին եւ թէ սուգ կանեն, այդ իւրեանք գիտեն, այս տեղի գործ չէ:

Դիցուք թէ հրաման տրուի որ մեծ աշակերտաց նամակները չկարդան. բայց մարդ կասկածանքի կերթայ, թէ կարելի է նաեւ նոցանէ ոմանք յայնժամ աւելի վստահութիւն առնուն եւ սկսին անակնուելի բաներ գրել: Բայց մի եւ նոյն ժամանակ նկատել պէտք է որ մեծարգոյ Տեսուչը կարդայ նամակները, բայց ոչ եւ վերակացուն. որովհետեւ շատ աշակերտք այդպիսի բանէ կզզուին եւ չեն կամենար որ նամակին ծածուկը վերակացուն իմանայ. ուստի եւ այն բանը որ գրելու էին, հարկաւ չեն գրեր, եւ երբեմն նամակ եւս չեն գրեր:

Խօսքս վերջացընեմ ըսելով թէ երկու կողմի նամակները եւս պէտք է կարդացուին անպատճառ՝ նոցա հետեւանքը աչքի առաջը բերելով, եւ այս՝ գէթ առ ժամանակ մի. որովհետեւ, ինչպէս վերը յայտնեցինք, ուսումնարանս նորակառոյց լինելով՝ հեռաւոր մարդիկ մէկ սուտ բան լսելուն պէս՝ կարող են յիրաւի տեղ դնել: Իսկ երբոր ուրիշ երեւելի ուսումնարանաց նման բարեհոչակուի, այն ժամանակ նամակները թէ կարդան եւ թէ չկարդան, վերը յիշուած հետեւանքները չեն հանդիպիր:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆՑ, ԳԱՆՁԱԿԵՑԻ
Աշ. Գ. Դասարանի.

Հրամայեցաք տպագրել. Թէոդոսիա, ի 11 Փետրուարի 1862. *Գրիգոր Վ. Այվազեան.*

Ի Տպարանի Խալիպեան Ուսումնարանի ազգիս Հայոց:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՑԻՑ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ . . . . . — 25
ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ ԻՎԵՐԱԳԱՐԱ ԵՐԻՑ Վարդապետաց . . . . . — 25
ՆԱԽԱԿՐԹԱՆՔ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, յեօթնեակս քառասուն . . . . . — 60
ՈՒՂԵՐՁ ԱՌ ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆ, ոտանաւոր . . . . . — 20
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ, ընդարձակ, պատկերազարդ . . . . . 2 —
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ընդարձակ, Գերապ. Սարգիս Վ. Թէոդորեան . 4 —
ՊԱՐՏՔ ԵՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔ, Գերապ. Սարգիս Վ. Թէոդորեան . . . . . — 50
ՊՕՂ ԵՒ ՎԻՐԳԻՆԷ, պատկերազարդ 2 50
— ՆՈՅՆ, Գաղղիարէն եւ Հայերէն 2 50
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՅՒՈՅ . . . . . — 25
ՎԱՐՔ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, չորս Աւետարանչաց խօսքերովը . . . . . 4 —
— ՆՈՅՆ, Հայերէն եւ Գաղղիարէն . . . . . 4 —
ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԵՐԻՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ, Երկրորդ տպագրութիւն . . . . . — 25
ՏԵԼԵՄԱՔ, Գաղղիարէն եւ Հայերէն . . . . . 1 —
— ՆՈՅՆ, Հայերէն, պատկերազարդ տպագրութիւն . . . . . 4 —
ՏՐՈՁ գաղղիացի փիլիսոփային ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ յաղագս ճշմարտութեան Քրիստոնէական հաւատոց . . . . . 1 —
— ՆՈՅՆ փիլիսոփային ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՔ . . . . . — 75
ՓԱՂԱԾ ՍԱՀՄԱՆԱՅ ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ . . . . . — 25
ՕՐԱՑՈՅՑ 1862 ամի, հանդերձ ազգային վիճակագրական տեղեկութեամբք . . . . . — 25
ՕՐԷՆՔ ՎԱՅԵԼՈՒՉ ԿԵՆՑԱՂԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ . . . . . — 25

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Այս գրքերը գնել ուզողը կրնայ ՄԱՍՆԱՅ ԱՂԱՒՆԻՈՅՍ իւրաքանչիւր քաղաքի Գործակալացմէ խնդրել, եւ կամ ուղղակի գրել

Առ Գործակալութիւն Գրասենեկի Խալիպեան Ուսումնարանին Հայոց

ԻԹԷՈԴՈՍԻԱ.

եւ ռուսերէն այսպէս. Въ Книжный Магазинъ Армянскаго Халибовскаго Училища,

ВЪ ѲЕОДОСІИ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Ազգային նախնական դպրոցաց բարեկարգութիւնը 37
2. Տղոց հարկաւոր գրքեր 39
3. Առակ. — Կապիկ 40
4. Կիւմիւշխանէ 41
5. Զարմանալի զանգատի մը լուծմունք 42
6. Ալաֆրանկա, Կատակերգութիւն 43
7. Ծիածան. — Ներքին լուրեր. ա) Տուրքերուն աւելնալը. բ) Տերութեան եկամտից եւ ծախուց հրատարակութիւնը. գ) Համալսարան ինիքոյայեվ 44
8. Մանրալուրք. ա) 1861-ին նաւակոծութիւնները. բ) Տիեզերական ժողովքի մը խորհուրդը, եւ այլն. 45—46
9. Երախայրիք աշակերտաց Խալիպեան Ուսումնար.: 47

ԳՈՐԾԱԿԱՑՔ ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱՒՆԻՈՅ ԵՒ ԾԻԱԾԱՆԻ.

ԱԴՈՒԼԻՍ ՎԵՐԻՆ, Միրզա Յովսէփ Աւագ-Տէր-Պետրոսեան.
— ՍՏՈՐԻՆ, Պ. Պօղոս Աղամալեանց.
ԱԾՏԷՐԽԱՆ, Պ. Յովհաննէս Մկրտչեան Սայեադնովեանց.
ԳԱՆԶԱԿ ԵՒ ՇՈՒՇԻ, Պ. Ներսէս Տէր-Ներսիսեանց.
ԳՐԻԳՈՐՈՒՊՕԼԻՍ, Տ. Կարապետ Քահ. Մերճանեան.
ԵԱՇ ՄՈԼՏԱՒԻՈՅ, Սէրտար Սողոմոն Դրանխոլեանց.
ԵՐԵՒԱՆ, Պ. Գրիգոր Տէր-Անտոնեանց.
ԵՒՊԱՏՈՐԻԱ, Պ. Միքայէլ Մուրատեան.
ԶՄԻՒՌՆԻԱ, Պ. Ղուկաս Պալդազարեան.
ԽԱՐԱՍՈՒ, Պ. Յովակիմ Սելիմեան.
ՂԶԼԱՐ, Պ. Մովսէս Իսահակեանց.
ՄԵԼԻԹՈՓՈԼ, Պ. Մկրտիչ Գէշգտակեան.
ՄՈՍԲՈՒԱ, Տ. Յարութիւն Աւագ Քահ. Կէօքչէեանց.
ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, Պ. Յովհան Զուլպառեան.
ՆՈՒԽԻ, Պ. Մկրտիչ Զարգարեանց.
ՍԹԱՒՐՈՓՈԼ, Պ. Գէորգ Կարապետեանց.
ՍԻՄՖԵՐՈՓՈԼ, Տ. Յակոբ Աւագ Քահ. Սուրենեանց.
ՎԱՆ, Պ. Մկրտիչ Տէր Ատոմեանց.
ՏՐԱՊԻԶՈՆ, Պ. Խաչատուր Էլմասեան.
ՏՓԽԻՍ, Պ. Պօղոս Աւալեանց.
ՓԻՇՆԵՒ, Տ. Ստեփան Քահ. Ամասեանց.
ՕՏԵՍՍԱ, Տ. Յովհաննէս Քահ. Թաթսիզեանց.
ՕՐՊԱԶԱՐ, Տ. Յովհաննէս Քահ. Մանտրաճեան.

ԳԻՆԸ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան գին ընկերագրութեան հայերեն մասինն..... ռուպլի արծաթի 6.
Տարեկան գին ռուսերեն մասինն ..... » » 4.
Տարեկան գին հայերեն եւ ռուսերեն մասինն ..... » » 8.